

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
Факультет музикознавства, композиції, вокалу та диригування
Кафедра академічного співу

Дипломна робота на здобуття ступеня «Бакалавр»

на тему:

**ОБРАЗ ЗУЗІ З ОПЕРИ «VERBUM NOBILE»
СТАНІСЛАВА МОНЮШКА
(ВИКОНАВСЬКО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)**

Виконавець: студентка 4 курсу
денної форми навчання
профілізації «Академічний спів»
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
ступеня вищої освіти «Бакалавр»
Дубенчук Тамара Любомирівна

Науковий керівник –
канд. мистецтвознавства, доцент
кафедри теорії музики
Черевко К. П.

Рецензент –
народна артистка України
Качала Любов Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОПЕРА «VERBUM NOBILE» У ТВОРЧОСТІ СТАНІСЛАВА МОНЮШКА.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.1 Оперна творчість Станіслава Монюшка	Ошибка! Закладка не определена.
1.2 Жанрово-драматургічні особливості опери «Verbum Nobile»	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ОБРАЗ ЗУЗІ З ОПЕРИ «VERBUM NOBILE»	Ошибка!
Закладка не определена.	
2.1 Характеристика образу головної героїні	Ошибка! Закладка не определена.
2.2 Партія Зузі в опері.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3 Інтерпретація образу Зузі у сучасних постановках «Verbum Nobile»	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Станіслав Монюшко – творець польської національної опери. Його творчість не лише надихає, але й дає зрозуміти, що опера – це найважливіша перлина мистецтва. Він був оточений пошаною і захопленням як один з найвизначніших польських музикантів.

Основним музичним досягненням Станіслава Монюшка вважається створення національної польської опери. Творчість композитора продовжує принципи реалізму і народності Фредеріка Шопена. 5 травня 2019 року світ відсвяткував 200 років від дня народження композитора. Саме до цієї події було проведено безліч різних концертів, фестивалів та конкурсів. Україна також приєдналася до вшанування композитора різноманітними проектами та концертами.

Посилання на цінності, визнані ключовими в польській культурі, такі як благородне слово честі, стало основою опери «Verbum Nobile». 1 січня 1861 року відбулася прем'єра опери. Опера «Verbum Nobile» в творчості Монюшка займає особливе місце.

Актуальність теми дослідження визначається популярністю сучасних постановок опери «Verbum Nobile», особливістю інтерпретації образів героїв, а саме образу головної героїні.

Метою дослідження є виявлення особливостей виконання та інтерпретації партії Зузі у сучасних постановках опери «Verbum Nobile» Станіслава Монюшка.

Завдання дослідження:

- розглянути оперну творчість Станіслава Монюшко;
- простежити історію створення опери «Verbum Nobile» та її постановок;
- проаналізувати особливості образу Зузі, визначити специфічні риси її вокальної партії;

- розглянути інтерпретацію образу головної героїні у сучасних постановках опери.

Об'єктом дослідження є творчість Станіслава Монюшко, а саме його опера «Verbum Nobile».

Предметом дослідження є образ Зузі з опери «Verbum Nobile» Станіслава Монюшко.

Матеріалом дослідження стала опера «Verbum Nobile» та окремі музикознавчі дослідження та розвідки, присвячені розгляду виконавських особливостей опери.

Теоретичною базою дослідження є роботи вітчизняних та іноземних музикознавців, присвячені:

- творчості Монюшка: та ін.
- розгляду опери «Verbum Nobile»: та ін.
- особливостям сучасних постановок опери: та ін.

Методологічну базу роботи складає поєднання кількох наукових методів: джерелознавчого – при опрацюванні і осмисленні шляхів розвитку світового оперного мистецтва; історичного – при розгляді оперної творчості композитора, компаративного – при розгляді сучасних інтерпретацій образу Зузі у сучасних постановках опери; музикознавчого – при розгляді жанрово-драматургічних та стильових особливостей опери, методу аналізу – при розгляді партії головної героїні.

- **Риси наукової новизни.** У роботі вперше: простежено інтерпретаційні особливості втілення образу головної героїні у сучасних постановках.

Практичне значення роботи. Основні положення і практичні висновки дослідження можуть бути використані у навчальних курсах для студентів вищих спеціальних навчальних музичних закладів з «Світової музичної культури» та «Історії музично-виконавського мистецтва».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 27

сторінок, обсяг основного тексту – 26 сторінка, список використаних джерел – позиції.

РОЗДІЛ 1

ОПЕРА «VERBUM NOBILE» У ТВОРЧОСТІ СТАНІСЛАВА МОНЮШКА

1.1 Оперна творчість Станіслава Монюшка

Станіслав Монюшко увійшов в історію музичної культури завдяки своїм операм. Найважливішою цариною своєї творчості він вважав оперу. Хоча справа постановки творів цього жанру в часи, коли Річ Посполита була розділена між сусідніми імперіями, видавалась складною і невдячною. Знаємо сьогодні шість закінчених його опер і вісім оперет, а також кілька циклів балетної музики. Оперы створені Монюшком - вищий зразок самобутнього польського оперного стилю, до нього не піднявся жоден із композитор Польщі. Але сам митець, з властивою йому дивовижною скромністю, так говорив про свою творчість: « Я не створюю нічого нового. Мандруючи по польських землях, я набираюся духом народних пісень. З них, крім моєї волі, натхнення переливається в усі мої твори» [Цитата].

Усього композитором було написано 15 опер, але повноцінними зразками жанру є ті, котрі були написані в 1858 – 1872 роках, тобто в період від успіху «Гальки» у Варшаві до смерті композитора. В той час Станіслав Монюшко проживав у Варшаві та працював у Teatr Wielki на посаді – режисера польської опери. Цей період його життя починається з опери «Галка», яка була поставлена у розширеному чотириактному варіанті 1 січня 1858 року у Варшаві. Прем'єра опери виявилася переломною не тільки для творчості композитора, але для власного життя. За одну ніч він став «батьком польської національної опери», саме так його називали журналісти у своїх рецензіях. Весь дохід від прем'єри цієї опери, було спрямовано на поїздку Монюшка до Парижу. Саме там він мав дізнатися про сучасні музичні тенденції, відвідати театри, зустрітися з музикантами та особами, які

приймають рішення про мистецьке життя, яким можна було б рекомендувати твори композитора.

Під час цієї поїздки композитор написав чергову оперу для варшавської сцени. На цей раз це був невеликий одноактний твір під назвою «Фліс». Дія опери розгортається в селі на річці Вісла поблизу Варшави, і її провідною темою є любов. Веселий кроква Франек, який відповідає Зосі взаємністю, не може приєднатися до неї у щасливому шлюбі.

Батько Зосі пообіцяв її руку міському цирульникові на ім'я Якуб, тим самим скасувавши шанс закоханих на особисте щастя. В результаті збігу обставин, Франек виявляє, що перукар є його зниклим у дитинстві братом, тому Якуб звільняється з попереднього контракту і щедро віддає братові руку своєї нареченої. Прем'єра «Фліс» відбулася 25 вересня 1858 року, незабаром після повернення Монюшка з Парижа. Її сприйняли не так тепло, як оперу «Гальку», але реакція на нову оперу Монюшка була загалом позитивною. Критики зазначали, що опера «Фліс» була "витонченою народною картиною", але вона викликала шок слухачів. "Gazeta Codzienna" (1858, № 269) навіть з докором опублікувала такий відгук:

"Ми повинні звинуватити нашого маестро. Він підняв нас занадто високо, занурив нас без потреби уві сні, щоб не засмучуватися зібрання простолюдина у різнокольоровому одязі та сукнях, коли завісу було піднято".
(@@@@@)

Протягом усього періоду свого життя у Варшаві, крім численних обов'язків у театрі, а згодом і в музичному інституті, де він почав викладати, Станіслав Монюшко досить багато і швидко творив. 7 лютого 1860 року на сцені Великого театру була поставлена «Графиня». Триактовий твір присвячений місту, яке його оцінило. На титульній сторінці він розмістив слова: "Станіслав Монюшко в знак подяки за добрий прийом моєї музики та заохочення продовжувати свою роботу присвячений варшавській аудиторії». Зміст цієї опери виявився під питанням, але цього варто було очікувати, так

як опера «Графиня» була написана у співпраці з Влодзімежем Вольські, який є автором лібрето, і саме він написав текст до «Гальки».

Опера " *Рокіцана*" була близькою до завершення, саме вона розповідала нам про історію часів П'яста. На жаль, цензура з готового твору наказала видалити фігуру короля Казимира Великого, і через те, що король Польщі був одним із ключових персонажів цієї опери, перегляд вимагав переписати майже всю оперу з нуля. Рішення про цензуру вирізало крила творців, і робота над *цією оперою* була відкладена на невизначений термін. Зрештою, робота так і не побачила світ.

Початок 1860-х років був досить важким для Станіслава Монюшка. У польському суспільстві наростало повстання проти царської влади, і періодично на вулицях Варшави проводилися демонстрації, у відповідь на які царський режим запроваджував подальші репресії. Його не звільнили, але його робота в театрі на той час була вигаданою. Тоді композитор вирішує працювати вдома, і створювати свою наступну оперу. Після Січневого повстання ситуація трохи стабілізувалася, і польська музика повертається до театру. 28 вересня 1865 року відбулася прем'єра опери "*Садиба з привидами*".

Захват, який отримали глядачі, призвів до того, що «Садиба з привидами» була знята з репертуару лише після трьох виступів. Лібрето, яке написав Ян Хенцінський, довелося цензурувати, і в цій абсолютно новій версії, менш виразній з точки зору національності, через деякий час опера повернулося на сцену.

Остання велика опера, яку написав Станіслав Монюшко, була «Парія». Ця опера відрізняється від попередніх творів композитора за своєю тематикою, оскільки сюжет опери розгортається в Стародавній Індії. У ній розповідається про історію Ідамора, який походить з касты парій, будучи захопдений ідеєю макіавеллізму, піднімається на вершину соціальної ієрархії і збирається щасливо одружитися з дочкою великого священика Акебара Неалою.

Останньою оперою в житті Станіслава Монюшка була опера «Беата». Прем'єра відбулася 2 лютого 1872 року, за кілька місяців до смерті композитора. Станіслав Монюшко, представив оперу в декораціях швейцарського курорту. Дія відбувається в ХІХ столітті, тож це єдина опера композитора із сучасним змістом. На жаль, одноактний твір на слова Яна Хеціньського залишився непоміченим.

З джерел відомо, що у творчому спадку Монюшка було ще дві опери: «Мрія про барда» та «Трея». На жаль, партитура першої опери до сьогоднішніх днів залишається невідомою. Композиція була перервана раптовою смертю Станіслава Монюшка 4 червня 1872 року.

1.2 Історія створення опери «Verbum Nobile»

В основі опери «Verbum Nobile» лежать цінності, які вважаються ключовими в польській культурі, такі як чесне слово дворянства. 1 січня 1861 р. Монюшко показав Варшаві одноактну оперу «Verbum Nobile».

За сюжетом опери «Verbum Nobile» була укладена угода між двома товаришами - містером Сервасі та Марцином, котрі одразу після народження своїх дітей, дали один одному чесне слово, що в майбутньому Зузя (дочка Сервесі) та Міхал (син Марціна) стануть чоловіком та дружиною. План на майбутнє життя своїх дітей, розроблений батьками, відкладався на довгі роки. Проблема виникає, коли одного разу до будинку Сервесі приїжджає молодий чоловік, чия карета зазнала нещасного випадку. Юнак, закохується в дочку господаря Зузю. Останні слова чує містер Сервесі, який пам'ятає слово, дане багато років назад. Як він пояснює, її рука та серце належать іншому. Зузя втрачає сенс свого життя, а Станіслав у похмурому настрої збирається покинути садибу. Після того, як пан Марцін з Пакуловіць Пакула відвідає будинок Сервасі, розгортаються непередбачувані події, що Станіслав – який мав одружитися із Зузею, виявляється що саме він є сином Марціна. Закохана пара відчуває велике щастя, але *verbum nobile* знову стає на шляху

закоханих перепону, та проявляє свою силу. Пан Сервасі з жахіттям згадує, що він дав чесне слово закоханій парі, і Зузя більше не зможе вийти заміж за Станіслава. Однак, коли відчай спалахне знову, в голові здавалося б такої молодій дівчині з'являється розумний план. Вона пояснює людям, що її руку обіцяли Міхалу, а не Станіславу. Чесне слово, яке дав її батько, стосується людини якої не існує, тому перешкод для закоханої пари немає.

Під час створення опери «*Verbum Nobile*» Станіслав Монюшко налагоджує плідну співпрацю з актором і театральним режисером великого літературного таланту - Яном Хенцінським. Саме він написав лібрето для одноактової опери Монюшка, і співпраця з ним була настільки плідною, що в наступні роки композитор написав із ним ще три опери.

РОЗДІЛ 2

ОБРАЗ ЗУЗИ З ОПЕРИ «VERBUM NOBILE»

2.1 Характеристика образу головної героїні

Опера «Verbum Nobile» є однією із небагатьох опер у якій відображаються польські шляхетські традиції та значення справжнього чесного слова. Події опери розгортаються у польській садибі. В основі сюжету лежить ніби то проста обіцянка, яка була дана ще багато років назад, і саме вона стає причиною та джерелом усіх непорозумінь та конфліктів, які послідували за цією обіцянкою.

Головна героїня опери – це молода дівчина Зузя, яка ще від самого народження була позбавлена вибору стосовно свого майбутнього чоловіка. Адже ще до народження дівчини, її батько пан Сервасі та пан Марцін, які були друзями, домовились про те що їхні діти Зузя та Міхал одружаться коли подорослішають. І дівчина яка ще із самого дитинства росла під опікою свого батька, не могла заперечувати цього рішення. Адже все своє життя вона росла у консервативних та стриманих манерах, і мабуть через це у неї був такий м'який характер. Але одного дня її спокій у серці перервала випадковість, яка змінила все її життя. І дівчина ніби то відчула тривогу та хвилювання, адже знаючи що вона закохується у Станіслава, який випадково потрапляє у їхню садибу через те що його віз перевернувся на дорозі. Саме в цей момент Зузя розуміє, що її серце може належати тільки йому, і що більше нікого вона так не кохає як його. Але її батько нічого й не хоче чути про це, і робить так щоб цей хлопчина якомога швидше покинув їхню садибу.

Зузя у цей момент бориться у душі, як між двома вогнями, адже вона кохає Станіслава та не хоче щоб батько постраждав від її вибору, від того що саме через неї, він не дотримає свого чесного слова перед паном Сервасієм. Тільки можна уявити що в цей момент відчувала бідна дівчина, і який перед

нею постав вибір, кохання чоловіка чи любов рідного батька до дочки. Наша головна героїня просто у відчай, вона глибоко в душі розуміє що їхній шлюб неможливий, але вона все ж таки має надію. Але батько дівчини налаштований дуже серйозно, і робить все, щоб Станіслав сам вирішив поїхати.

Зузя охоплює страх та відчай того, що її коханий мусить поїхати від неї назавжди. Тут коли вже дівчина втратила всілякі надії та сподівання, до її батька приїхав його друг – пан Марцін. Саме за його сина Зузя має вийти заміж. Але коли чоловік почув, що їхня домовленість із батьком Зузі скасовується, він був просто у відчай та не знав, що робити, та що має казати своєму синові, який вже готувався до одруження із дівчиною. Але несподівано для всіх, саме у цей момент з'являється Станіслав, і тут радості дівчині просто не має меж. Адже як виявилось що цей молодий парубок Станіслав і є тим самим сином пана Марціна – Міхалом. Зузя не може повірити у це диво, адже вона вже втратила всілякі надії та сподівання на те, що ще хоч колись побачить Станіслава. Але те що вона все таки зможе одружитися з ним, ця новина була для неї найкращим подарунком долі.

Однак батько дівчини так не думав, адже він остаточно вирішив не тільки для себе, але й для дочки, що вона ніколи не вийде заміж за Станіслава. Проте дівчина була готова боротися до кінця за своє щастя, і саме вона вирішує цю вже здавалося б безповоротну ситуацію. Зузя розплутує цей ланцюг заплутаного кола, адже її батько мав видати її заміж за сина пана Марціна, а оскільки Станіслав і виявився його сином, то вже нічого не могло помішати їхньому щастю.

Зузя та Міхал просто не могли повірити, що доля готувала для них таке випробування. Але палке кохання та чесне слово зробили свою справу. Можемо лише уявити які емоції переживала дівчина протягом цієї всієї історії. Адже, втративши всі свої сподівання та надію, дівчина точно знала, що так як вона покохала Станіслава, вона вже не зможе ніколи так сильно покохати.

В опері образ головної героїні був створений на мою думку ідеально. Але і в той час можна тільки уявити, як важко буде тій дівчина, яка буде виконувати цю роль. Зузя – це єдина жіноча роль в цій опері, вона спокійна та лірична дівчина, яка стає невинною жертвою такої драматичної історії. Дівчина закохується у палкого та емоційного хлопця, який, впевнений у своїх намірах. Його характер цілком протилежний до характеру героїні. Двоє різних за характерами людей, які знайшли один одного у своїх почуттях.

Опера «*Verbum Nobile*» одноактна, вона є зразком комічної опери. Наша головна героїня не є комічним образом у цій опері. Комічним тут є сама ситуація, яка склалася. Адже тут ми спостерігаємо і домовленість двох друзів, і кохання двох людей, і те що вони не можуть бути разом. Але тільки в комічній опері на мою думку все може обернутись так, що закінчується добре для всіх.

Любовні пригоди двох закоханих в певній мірі здаються для них жартом – поганим жартом. Один поворот і опера набуває зовсім іншого характеру. Цей одноактний твір дійсно сповнений сюрпризами та несподіванками.

2.2. Партія Зузі в опері

Вокальна партія Зузі в опері надзвичайно влучно і цікаво розкриває образ героїні, втілює основні настрої та емоції. У *речитативі і думці Зузі «Стах від'їжджає, чекає розлука»* вокальна партія виконавиці відображає її смуток і ностальгію за минулим коханням. У речитативі (*Lento con dolore*) композитор проводить вокальну партію Зузі з мінімальною підтримкою інструментального супроводу (поодинокі акорди на початку тактів). Речитатив витриманий у тональності a-moll. Він розпочинається помірним двотактовим вступом у партії інструментального супроводу. У вступі композитор обіграє з допомогою неакордових звуків гармонічний зворот «t – D2 – t6» та зменшений септакорд сьомого ступеня. Таким чином автор

підготовлює вокальну парію Зузі та створює жалісливо-тривожний характер музики. Проста мелодична лінія вступу написана у гармонічному ладі. Вокальна партія Зузі в речитативі є дуже виразною. Композитор збагачує вокальну партію хроматичними інтонаціями (підвищення четвертого, шостого та сьомого ступенів ладу) та доповнює мелізматичними прикрасами (форшлагі), підкреслюючи таким чином жіночність образу головної героїні.

У першому реченні вокальна партія є досить стриманою, вона розвивається на основі домінантових тризвуків, септакордів та обернень тонічних функцій. Мелодична лінія містить поодинокі паузи між основними мотивами, які ніби переривають музичну думку героїні. У другому реченні речитативу мелодична лінія вокальної партії стає більш гнучкою, збільшується амплітуда розвитку основних фраз. Поява мелодичних розспівів, широких мотивів у діапазоні октави, децими у матеріалі речитативу свідчить про душевний неспокій Зузі, коли вона розуміє, що всі щасливі хвилини її життя були лише сном. На завершення речитативу композитор створює висхідний пасаж у партії Зузі. Він охоплює діапазон децими, рухається секундовими інтонаціями до вершини – заключного тону «е» великої октави. Окрім того, композитор вводить наприкінці речитативу дві фермати, які з'являються одна за одною. Перша з них підкреслює затримання до останнього звуку, а друга звучить на самому звуці «е».

Думка Зузі написана у куплетній формі. За своєю інтонаційною основою думка близька до народної пісні, вона містить два куплети. Кожен куплет складається з 4 строф. Фактура викладу гомофонно-гармонічна, мелодія розгортається на фоні витриманих акордів у партії оркестру. Кожен куплет має типову форму, в якій тематичний матеріал *a* повторюється двічі практично ідентично, однак, певні зміни, пов'язані з кульмінацією мелодичної лінії можемо спостерігати у розвитку основного мотиву (першого двотакту *a*) у наступних строфах.

Вокальна партія Зузі, як і в речитативі, звучить у супроводі простих гармонічних функцій T і D, зміни яких відбуваються на фоні органного

пункту на звуці «а». Мелодична лінія набуває більшої мелодійності та наспівності внаслідок появи нижніх допоміжних звуків, прохідних неакордових звуків та різного роду затримань. Характерною ладовою ознакою мелодії перших строф є поява IV# ступеня (основна тональність a-moll) та VII# ст., які є ознакою двічі гармонічного мінору. Перші дві строфи побудовані на спільній мелодії, яка звучить достатньо виразно на фоні витриманих гармоній у партії оркестру. Наприкінці мелодичних фраз композитор використовує низхідні кварто-квінтові ходи, які символізують глибокий душевний розпач героїні, а також висхідні терцієві та квартові інтонації у кульмінаційних зонах розвитку.

Наступні дві строфи куплету знову ж таки побудовані на спільному тематичному матеріалі (8+7). Від позначки *Rit. mosso* починається проведення теми у тональності мінорної доміаннти (e-moll). Емоційність та напруженість звучання створюється за рахунок секвенційного розвитку тематичного матеріалу першої строфи (e-moll, a-moll, C-dur), збереженні двічі гармонічного ладу та появи тріолей вкінці третьої строфи у вокальній партії героїні. У процесі розвитку виникають відхилення у інші тональності. Цікавим є використання ряду дисонуючих акордів доміаннти: t-D6-D2(a-moll)-D7(G-dur)-D7(C-dur), однак майже одразу композитор повертається до основного, мінорного ладу, підкреслюючи смуток Зузі та трагічність її ситуації. Такий розвитковий тип викладу тематичного матеріалу приводить до кульмінації, в якій вокальна лінія сягає «a²».

Речитатив
(2)+7
a-moll

Табл. 2.1. Речитатив Зузі «Стах від'їжджає»

Вступ	A	A ₁	Coda
	aa ₁	a ₂ a ₃	
4	8+(8+7)	8+(8+7)	5

a-moll	a-moll, e-moll, C-dur, a-moll.	a-moll, e-moll, C-dur, a-moll	a-moll
--------	-----------------------------------	----------------------------------	--------

Табл. 2.2. Думка Зузі

Другий розділ думки відрізняється від попереднього зміною фактури інструментального супроводу та динамічними відтінками, будова вокальної партії залишається незмінною. Замість витриманих акордів супроводу, які були присутні у першому розділі, композитор вводить у другій частині акомпанемент гітарного типу з характерним акцентуванням першої долі такту. Витриманий органний пункт підкреслений звучання тонічних квінт на початку кожного такту, на фоні яких з'являються акорди тонічної та домінантової груп на другій та третій долях. Кульмінація думки припадає на останнє повторення фрази «Ах, навіщо, мій Сташе нещасний, я кохання зазнала». У ній мелодична лінія досягає найвищого звуковисотного рівня.

Відомо, що опера виконується з двома варіантами сольного номеру головної героїні. У клавiрi опери обидві думки розміщені під номером 7. *Думка Зузі «Як висловити жаль»* контрастна до попередньої. Це цілком різні сольні номери головної героїні, вона є типовим зразком оперної арії того часу.

Починається думка невеликим речитативом *Allegro moderato*, який містить два розділи. Варто зауважити, що різні видання клавiру опери, що містять цей сольний номер, відрізняються тональним рішенням: є два варіанти h-moll та g-moll. Також різниця полягає і у відсутності речитативу. У Берлінському виданні клавiру опери, не має виписаних речитативів, є лише інструментальна партія. У деяких сучасних постановках опери Думка Зузі «Як висловити жаль» виконується вкінці опери, після фіналу, без речитативу, лише з інструментальним вступом. Таке рішення щодо введення цього номеру у сучасні виконання пов'язане насамперед з близькістю тематичного

матеріалу думки та увертюри. Таким чином, диригенти досягають певної тематичної арки, обрамлення опери.

Думка «Як висловити жаль» складається з двох розділів-куплетів, в основі яких лежить спільний тематичний матеріал. Це своєрідний музичний монолог героїні, наповнений різноманітними емоціями: світлою ностальгією, надією та розчаруванням, душевним болем та драматизмом. Вокальна партія Зузі аріозного типу, основана на індивідуалізованому тематизмі, містить ряд колоратур. Вона вирізняється своєю складністю, композитор використовує примхливу ритміку, складні інтонаційні поєднання, а також значну кількість хроматичних ходів та пасажів, які звучать на фоні дисонуючих акордів та утворюють досить мінливий тональний план.

Думка складається двох розділів, які побудовані на однаковому тематичному матеріалі. Мелодія кожної наступної строфи це секвенційне проведення основного матеріалу з невеликими видозмінами мелодичної лінії. За рахунок цього утворюється ряд відхилень до тональностей d-moll, g-moll, B-dur, b-moll. Попри те, що в оркестрі звучить тонічний тризвук g-moll, перша фраза відразу створює тональний контраст, адже проводиться у d-moll. Вокальна партія побудована на основі коротких мотивів. Фактура супроводу гомофонно-гармонічна, з підкресленим основним тоном акордів у басу на сильній та відносно сильній долі такту. Вокальна партія спочатку обмежується діапазоном зменшеної квінти, згодом розширюється до зменшеної септими. У другій та третій строфі з'являються активні октавні стрибки, висхідні секстові інтонації, коли головна героїня описує свій душевний біль, спричинений нещасливим коханням. У цьому розділі продовжується активний тональний розвиток, з'являється нова послідовність відхилень (es-moll, e-moll, F-dur, B-dur), які відображаються у вокальній партії появою висхідних хроматичних інтонацій.

Moderato. $\text{♩} = 72.$

Jak tu u - jać żal na wo - dze, w mowie

Piano. *p*

w sie - bie że - to sza! Cze - muś Sta - chu mnie nie -

Нотний приклад 2.2.1. Думка Зузі «Як висловити жаль»

У наступному розділі арії основний тематичний матеріал проводиться у партії оркестру. Натомість, вокальна лінія стає схвильованою та драматичною, вона тяжіє до стилю *parlando*, близька до розмовної мови. Це проявляється у мелодичній лінії, яка містить повторення звуків, поступеневий рух. У кульмінаційних зонах композитор вводить низхідні колоратурні пасажі спочатку лаконічні, а потім досить широкі мелодичні розспіви. Прикладом може бути пасаж на словах «до кращого світу» з ферматою на найвищому звуці. Складність вокальної партії полягає і в тому, що вона тонально не стійка, раптові зміни тональностей, часті модуляційні переходи у досить далекі тональності, вимагають від вокаліста особливої концентрації та чистоти інтонування. Окрім того, вокальна партія ускладнюється використанням різних видів неакордових звуків, серед яких хроматичних прохідних та допоміжних тони, різного типу затримань.

Останній розділ думки відділяється від попереднього 4-тактовою інтермедією у партії оркестру, в якій групи шістнадцятих проводяться різними групами інструментів. Такий тип фактури нагадує увертюру опери, яка позначається стрімким рухом шістнадцятих. Вокальна партія у ньому не зазнає значних змін (окрім розширення розспівів), натомість, варіюється

фактура супроводу та елементи гармонічної мови. Вокальна та інструментальна партії твору розвиваються за принципом взаємодоповнення. На початку у супроводі дублюється мелодична лінія вокальної партії, потім в інструментальній партії виникають мотиви шістнадцятих в момент, коли вокаліст виконує довгі ноти. Речитативний тип викладу з'являється знову, натомість партія оркестру проводить основний тематичний матеріал номеру. У супроводі виникає пожвавлення загального характеру руху. Завершується думка Зузі невеликою постлюдією (5 тактів), яка повертає початковий настрій опери.

2.3. Інтерпретація образу Зузі у сучасних постановках «Verbum Nobile»

Опера «Verbum Nobile» С. Монюшка з часу створення і до наших днів звучала у різноманітних музично-театральних постановках. Вони відрізнялися мовою виконання, складом виконавців, режисерськими рішеннями, декораціями та ін., що свідчить про актуальність цього твору як у професійних мистецьких колах, так і для звичайних слухачів. Серед сценічних інтерпретацій опери останніх років можемо виділити одну з найбільших постановок 2009 р. у Варшаві. У Teatr Wielki ця опера прозвучала польською мовою під керівництвом диригента М. Двожинського та режисера Л. Адаміка. Партії головних героїв виконали Д. Махей (Лагода), М. Боберська (Зузя), А. Крушевський (Марцін), М. Годлевський (Станіслав), Р. Димовський (Бартоломей). Дана постановка відрізняється пишністю, масштабністю театральних рішень, на сцені присутні розлогі декорації у вигляді будинків, квітників та ін. Опера оформлена у стилі XIX століття, про що свідчить також вбрання головних героїв.

У цій постановці Зузя постає як шляхетна та благородна дівчина, захоплена світлими, добрими почуттями. В її образі поєднується поміркованість, поважність та дівоча сором'язливість, вишуканість. Цікаве та

різностороннє наповнення образу Зузі характерне для її дуету зі Станіславом. На початку цього номеру дівчина щиро і безпосередньо веде розмову з молодиком. Її фрази побудовані на простій мелодії, яка складається з коротких фраз, інструментальний супровід є прозорим. У наступному розділі Станіслав виявляє свої почуття до Зузі, тому в її партії з'являються несміливі секунди, які згодом переростають у нову ліричну тему. У цій темі Зузя відкриває усю свою жіночність та чарівність, мелодія складається з виразних висхідних мотивів у широкому діапазоні, «повітряних» стрибків, які заповнюються низхідними секстетамі.

Власне ансамблева взаємодія Зузі з Станіславом відбувається у заключному розділі дуету, де вони співають разом, взявшись за руки. Образ Зузі у цьому епізоді наповнюється новими, романтично-просвітленими барвами. Її партія побудована на спільній зі Станіславом мелодії. Тема повільно розгортається по звуках тоніки, гармонічної субдомінанти та домінанти, внаслідок образ Зузі набуває початкової благородності та витонченості. Ліричний аспект образу Зузі розкривається також у кuartеті Зузі, Станіслава, Лагоди та Пакули. Тут дівчина не боїться своїх почуттів, тому її вокальна партія є досить сміливою, хоч і не наполегливою: містить висхідні октавні стрибки, витончені ходи по оберненнях тризвуків, а характер виконання є дуже легким. Це ще раз підкреслює багатогранну наповненість образу Зузі, як люблячої доньки, сильної духом особистості та закоханої дівчини, готової боротися за своє кохання.

У 2013 р. відбулася перша у Мінську постановка опери «Verbum Nobile» Станіслава Монюшка. Вона була виконана силами Камерного музичного театру «Галерея» та Музичного будинку «Класика» (диригент-постановник І. Костяхін, режисер О. Медякова). Твір прозвучав білоруською мовою. В ролі головних героїв виступили Г. Дубіцька (Зузі), Д. Копилов (Лагода), С. Кілеса (Бартоломей), А. Хомиченко (Станіслав). Для оформлення спектаклю були використані білі та сині кольори. Персонажі опери з'являлися на сцені у сучасному іміджі, Зузі була одягнута у синю

сукню з віночком на голові. У цій постановці, на відміну від попередньої, було використано мінімальний комплект театральної атрибутики: стіл, два стільці та картинна рама, що створювало відчуття просторовості на сцені та допомагало слухачеві зосередитися на емоціях та переживанням головних героїв.

Особливістю постановки «*Verbum Nobile*» у Мінську є перевага ліричного начала над комедійним. Це полягало перш за все у ліричному розкритті образів Зузі (тендітність, пластичність, легкість) та Станіслава (витонченість, романтичність). Актриса Г. Дубіцька, яка виконувала партію Зузі, дуже цікаво та органічно вжила у свою роль, її образ вражав юністю, жіночністю та щирістю.

Особливістю цієї постановки є також відсутність повного синопсису опери, що сприяло збереженню інтриги до кінця твору. Центральним сольним номером Зузі у цій постановці є її речитатив і думка «Стах від'їжджає, чекає розлука». Зузя залишається на сцені сама та співає сидячи на стільці або стоячи біля стола. Праворуч від неї розміщений оркестр під білим шатром. Речитатив Зузі у виконанні Г. Дубіцької прозвучав по-особливому жалісливо. Вокалістка переривала мелодичну лінію частим диханням, внаслідок чого створюється враження несміливого схлипування.

Партія Зузі у цьому речитативі характеризується певною стриманістю: виконавиця не підкреслювала кульмінаційні зони мелодичних фраз (мотиви на основі тріолей та шістнадцятих) підсиленою динамікою, а дві фермати наприкінці речитативу прозвучали дещо боязко та стримано.

Оскільки думка Зузі складається з двох розділів, побудованих на спільному тематизмі, Г. Дубіцька по-різному підійшла до інтерпретації кожного з них. Перший куплет вона виконала емоційніше, ніж речитатив, спостерігається динаміка розвитку в межах висхідних квінтових мотивів, місцевих кульмінаціях. Другий куплет твору був виконаний драматичніше. Незважаючи на стишену динаміку (mp, p) вокалістка експресивно виконувала майже кожену фразу. Особливо трагічно прозвучали останні фрази у другій

октаві, зокрема, мотив «des-e-a». Заключний звук «а», витриманий на основі залігованих нот, вона виконала дещо коротше, ніби обірвала потік болючих думок.

Цікаво розкривається образ Зузі у її терцеті з Станіславом та її батьком, Лагодою. У першому розділі, де відбувається розмова Зузі з Станіславом, вокальна партія дівчини наповнена легкістю та щирістю. Її звернення до Станіслава побудовані на оспівуванні тонічного та домінантного тризвуків у другій октаві, фрази рухаються у висхідному напрямку та розмежуються паузами. Відповідь Зузі Станіславу, у якій дівчина радить покласти на Божий помисел, звучить у повчальному характері. Партія Зузі починається з декламаційних інтонацій та розвивається по звуках тризвуків у вигляді висхідної секвенції. В момент появи батька Зузя, стає на бік Станіслава та тримається за руки з ним, тому у терцеті їхні партії є спорідненими та звучать синхронно на противагу партії Лагоди.

У 2017 р. «Verbum Nobile» прозвучала у Балтійській опері з нагоди 70-річчя Академії музики у Гданську, яка носить ім'я С. Монюшка. Опера була поставлена силами Академії (у ній брали участь студенти та випускники) і Балтійської опери. Ролі головних героїв виконали М. Нановська (Зузя), П. Янота (Станіслав), М. Трепковський (Бартоломій), Б. Клос (Марцін). Образ Зузі у виконанні Магдалени Нановської виявився дуже енергійним, емоційно переконливим, хоча актрисі не завжди вдавалося втілити виконавсько-технічні завдання (недостатня увага до дикції та ін).

Режисер постановки Є. Іжиковська-Ліпінська намагалася поєднати загальний колорит ХІХ століття з сучасними інсталяціями. Коштовні дворянські вбрання, розкішні меблі, квіти надають інтерпретації пишності та багатства, створюють дуже атмосферну картину тогочасного побуту. Поруч з тим на задньому тлі сцени представлений цифровий проектор, який спочатку транслює підготовку постановки за лаштунками, а під час самої вистави слугує цифровою декорацією дії (на ньому відображаються шляхетська садиба, ландшафти та ін).

У вересні 2020 р. відбулася концертна постановка опери «Verbum Nobile» Станіслава Монюшка у м. Білосток. Твір виконали солісти Підляського оперно-філармонічного оркестру (диригент В. Семерау-Семяновський). У головних ролях виступили М. Антковяк (Зузі), Р. Чумакін (Лагода), Л. Шкрла (Марцін), К. Шифман (Станіслав), М. Стахура (Бартоломей). Постановка опери зібрала чималу кількість глядачів (з дотриманням карантинних обмежень) та отримала схвальні відгуки. У цьому ж році відбувся запис компакт-диску з концертним виконанням опери.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

1. Станіслав Монюшко увійшов в історію музичного мистецтва як творець польської національної опери. Опері композитора є яскравими зразками національного оперного стилю. Його творчий шлях був тісно пов'язаним з театром, адже він працював режисером Варшавської опери. Оперну творчість Монюшка складають 15 опер, найбільш відомою його оперою залишається опера «Галька», успішна постановка якої принесла йому славу.

2. Музична мова опер Монюшка є глибоко національною, адже опирається на традиції пісенного та національного фольклору. Мелодика його творів часто близька до народної пісні, у ній поєднані як фольклорні інтонації, так оригінальний тематизм. Найбільш яскраво це проявляється в оперному жанрі, а саме у жанрово-побутових сценах, фіналах та у створенні індивідуальної характеристики окремих персонажів.

3. Опера «Verbum Nobile» була поставлена 1 січня 1861 р. в Teatr Wielki у Варшаві. Сюжетна основа опери розкриває ключову цінність польських шляхетських традицій – вагу справжнього чесного слова дворянина. Прем'єра опери мала великий успіх, а її популярність не згасає до сьогодні. Автором лібрето опери став знаний актор та театральний режисер Ян Хенцінський. Ця однактна комічна опера написана для невеликої кількості виконавців. Однак, кожен з персонажів отримав в опері індивідуальну характеристику. Відповідно до традицій комічної опери партії героїв написані для двох типів голосів: високого жіночого голосу – сопрано та низького чоловічого – басу (баритону).

4. Найбільш яскраво представлений в опері образ головної героїні Зузі. Зузя – молода дівчина, доля якої вирішена ще від самого народження. Її

характер в опері контрастує з впевненістю характеру Міхала. В опері кохання молодих людей розкривається на фоні комічної ситуації, яка склалася через домовленість їх батьків. Характерною рисою опери, що відображає усю комічність ситуації є момент плутанини, усі «перешкоди» у коханні Зузі і Міхала насправді не мали ніякого значення, бо завдяки «чесному слову», яке було дане батьками, вони все рівно повинні були одружитися. Сюжет опери сповнений несподіванками, по суті приреченість кохання головних персонажів в один момент отримує щасливе завершення.

5. Образ Зузі в опері розкривається як у сольних, так і ансамблевих номерах. Очевидно, що для композитора образ головної героїні був не простим, адже, у ньому природньо поєдналися риси широкого кохання та емоційна драматичність. Тому, Монюшко створює два варіанти сольного номеру Зузі – речитативу та Думки, кожен з яких за допомогою цілком різних музично-виразових засобів розкриває «портрет» героїні, відтворює внутрішній світ її переживань. Речитатив та Думка Зузі є номером 7 в опері. Клавір опери містить обидва варіанти, першим з яких є Думка Зузі «Як висловити жаль», другим -- думці Зузі «Стах від'їжджає, чекає розлука». І саме останній варіант вказаний самим композитором як заміний номер до попереднього. Однак, практично у всіх сучасних постановках використовується думка Зузі «Стах від'їжджає, чекає розлука». А перший варіант – розгорнута арія «Як висловити жаль», часто виконується після фінальної сцени опер.

6. Обидва варіанти сольного номеру Зузі по різному розкривають характер героїні. Якщо думка ««Стах від'їжджає, чекає розлука» близька до народної пісні, її тематизм оснований на фольклорних інтонаціях, форма куплетна. Контрастним є інший варіант думки «Як висловити жаль», яка є типовим зразком оперної арії, її музична мова є значно складнішою, насичена хроматизмами та містить колоратурні пасажі.

7. Опера «Verbum Nobile» не втрачає своєї популярності, вона входить у репертуар знаних театрів. Сучасні постановки опери вирізняються

не лише зміною мови виконання, а й кількістю виконавців, її сюжет поглиблений за рахунок новітніх режисерських рішень. Найбільш яскравою зі поміж інших сучасних постановок опери є постановка у Teatr Wielki 2009 року. Вона відноситься до «класичного» зразку сценічного втілення опери. Цілком у сучасному стилі опера була поставлена у Мінську в 2013 році і прозвучала на білоруській мові. Сценічна дія опери була перенесена у сучасні роки. У постановці основна увага приділялася ліричному началу опери – кохання головних героїв, а не комедійному. Поєднання колориту ХІХ століття з сучасними технічними засобами – інсталяціями маємо у постановці Балтійської опери у 2017 році. Концертне виконання опери відбулося у 2020 році у Білостоку, після чого було записано компакт-диск.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концерт до 200-річчя С. Монюшка. Сайт факультету музичного мистецтва КНУКіМ. URL: <http://fmm.knukim.edu.ua/novini-fakultetu/1562-kontsert-do-200-richchya-smonyushka.html>.
2. Монюшко на різних кінцях світу. Сайт Генерального консульства Республіки Польщі. URL: https://winnica.msz.gov.pl/news/moniuszko_n...
4. Романюк Л. Б. Діяльність польських музично-драматичних товариств Станіславова на зламі XIX і XX століть. *Наукові записки. Серія: мистецтвознавство*. № 1. Тернопіль: ТДПУ імені В. Гнатюка, 2012. 27–34.
5. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX ст.: навч. посібник. Чернівці: Книги–XXI, 2007. 424.
6. *Antologia polskiej krytyki muzycznej 19 I 20 w.* Krakow: PWM, 1955. 523 s.
7. Хехлинская З. Национальная идея в музыке и ее воздействие на польскую культуру 19 в. *Просвещении и романтизме*. М.: Наука, 1989. С. 155-165.
8. «Gazeta Warszawska» 1961 No2.
9. *Almanach moniuszkowski 1872–1952*, oprac. Jan Prosnak i Witold Rudziński, Warszawa 1952.
10. Jachimecki Z. *Moniuszko*, oprac. Witold Rudziński, Kraków 21983.
11. Opieński H. *Stanisław Moniuszko. Życie i dzieła*, Poznań 1924.
12. Rudziński W. *Moniuszko*, Kraków 21957.
13. Rudziński W. *Stanisław Moniuszko. Studia i materiały*, cz. I, Kraków 1955, cz. II, Kraków 1960.
14. *Verbum nobile* <http://www.encyklopediateatru.pl/sztuki/4930/verbum-nobile#>